

A számvitel lehetőségei a válság időszakában

Dr. Pál Tibor

Csc, intézetigazgató tanszékvezető egyetemi docens
Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar
Üzleti Információgazdálkodási és Módszertani Intézet
Számvitel Intézeti Tanszék
stpal@uni-miskolc.hu

Absztrakt:

A válság időszakában természetes igény, hogy az okokról, a felelősségről és a lehetséges következményekről mind a makro összefüggések szintjén, mind a mikroszféra területén minél több információval rendelkezünk. Jelen esetben - a számos kimenet okán, illetve a komplex, több összetevő eredőjeként megjelenő hatások és az ezek által generált folyamatok következtében – sok, egymásnak akár ellentmondó következtetés is valószínűsíthető. Kérdésként merült fel, hogy lehetne-e a számvitel eszköztudományát felhasználva a mikro szintű megközelítéseknél adott módszerekkel hozzájárulni azokhoz a törekvésekhez, amelyek olyan modellek kialakítását célozzák, amelyekkel – valószínűsíthetőleg és egyben természetesen közelítőleg -, előre lehet jelezni a válság kialakulását, illetve közelítő becsléseket adni annak egyes részleteire is. A legkülönbözőbb aspektusokból indulhatunk ki ennek megítélésakor, azonban e dolgozat kereteiben belül csak egy lehetséges részterület néhány összetevőjét vizsgálom.

Kulcsszavak: számvitel, előrejelzés, válság

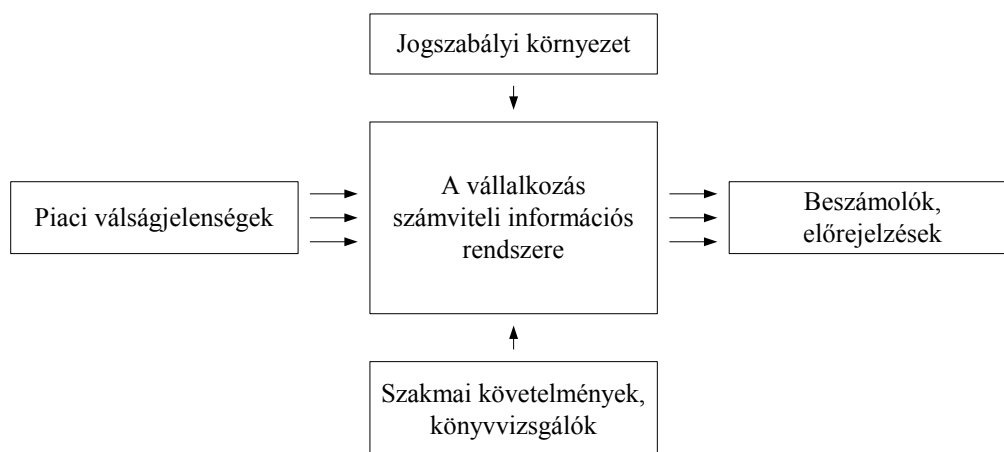
JEL osztályozás: M41, M42

1. A válság időszaka – a felelősség keresése

A válság időszakában természetes igény, hogy az okokról, a felelősségről és a lehetséges következményekről mind a makro összefüggések szintjén, mind a mikroszféra területén minél több információval rendelkezünk. Jelen esetben - a számos kimenet okán, illetve a komplex, több összetevő eredőjeként megjelenő hatások és az ezek által generált folyamatok következtében – sok, egymásnak akár ellentmondó következtetés is valószínűsíthető. Kérdésként merült fel, hogy lehetne-e a számvitel eszköztudományát felhasználva a mikro szintű megközelítéseknél adott módszerekkel hozzájárulni azokhoz a törekvésekhez, amelyek olyan modellek kialakítását célozzák, amelyekkel – valószínűsíthetőleg és egyben természetesen közelítőleg -, előre lehet jelezni a válság kialakulását, illetve közelítő becsléseket adni annak egyes részleteire is. A legkülönbözőbb aspektusokból indulhatunk ki ennek megítélésakor, azonban e dolgozat kereteiben belül csak egy lehetséges részterület néhány összetevőjét vizsgálom.

A vizsgálat tárgya legyen a számvitel előrejelzési funkciója, illetve a vállalati folyamatoknak valamint azok eredményeinek leképezését is feladatának tekintő

számviteli információs rendszer mellett e területet – mások mellett – kontrolláló intézményrendszer: a könyvvizsgálat, erre vonatkozó kapcsolata. Magyarországon is - hasonlóan a nemzetközi folyamatok alakulásához – kérdések vetődtek fel a számvitel és a könyvvizsgálat válsággal összefüggésbe hozható felelősségére vonatkozóan. Megfogalmazásra kerültek olyan gondolatok, amelyek – akár a legmagasabb politikai szinteken is – megkérdőjeleztek szakmai kompetenciákat. Kérdésként fogalmazódott meg, hogy „hol voltak a könyvvizsgálók?” a válság kialakulásakor, illetve véleményt is hallhattunk arra vonatkozóan, hogy „nem a könyvvizsgáló mondja meg egy vállalkozás valódi értékét, hanem a piac”. Természetesen az ilyen típusú – adott esetekben a szakmai megalapozottság mellett (vagy helyett) más célokra is fókuszáló - véleménynyilvánítás ténye és valós tartalma mellett ezek háttere, illetve következményei is fontosak lehetnek számunkra. Foglalkozni kell a számviteli előrejelzésekkel és azok könyvvizsgálói megítélésével, de feltétlenül figyelemmel kell lenni azokra a szakmai kompetenciákra is, amelyekhez történő alkalmazkodás szükséges ilyen folyamatok megítélésénél.

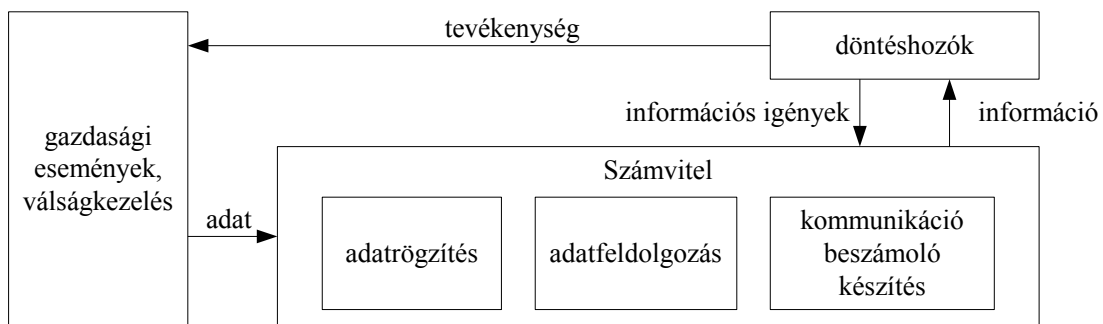

1. ábra: Az előrejelzés általános modellje

Először is tisztáznunk kell, hogy alkalmas-e a számvitel megfelelő információkkal ellátni azokat a döntési szinteken található vezetőket, akik felismerhetik a konkrét válságjelenségeket és lépéseket tudnak tenni azok hatásainak mérséklésére? Megítélésem szerint a válasz alapvetően igen kell, hogy legyen, mindazonáltal figyelemmel kell lenni az időfaktorra is. Ez azt jelenti, hogy az információk rendelkezése állásának és rendelkezésre tartásának időszaka okán a pozitív hatások korlátozottan érvényesülhetnek. Ebből következően nagyon fontos az, hogy az információs rendszer által közölt adatok alapján létrehozott eredményeket a helyükön kell értelmezni. Másodszor meg kell találnunk azt a modellt és az ahhoz kapcsolódó módszertant, amelynek segítségével a szükséges információs bázis megalapozottan összeállítható. Nézzünk az ebbe az irányba teendő néhány kezdeti lépést!

2. Számvitel és előrejelzés – van-e létjogosultsága?

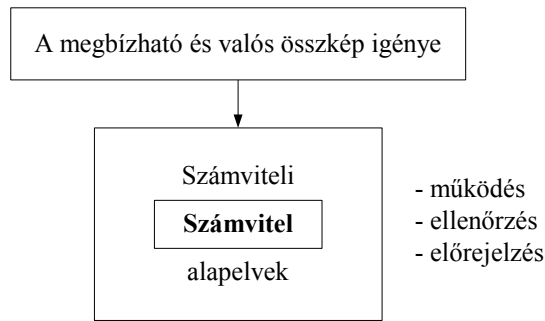
Azok számára, akik a számvitelt még mindig csupán a múltbeli eseményeket rögzítő eljárásnak tekintik, szokatlannak tűnhet a számvitel és az előrejelzés összekapcsolása. Azonban a múltbeli adatok rögzítésén túl, a számvitel segítséget valós nyújt a vállalkozás menedzsmentjének a jövőre vonatkozó döntések meghozatalában is. A számvitel két területen kapcsolódhat az előrejelzéshez egyrészt a számviteli adat csak inputként, másfelől inputként és outputként is megjelenhet az előrejelzési modellben. Jelen esetben – mivel a cél a válság-előrejelzés támogatása – a „felhasználás orientált” megközelítést kell előtérbe helyeznünk, ahol a számviteli adat inputként jelenik meg, az adott pl. válság-előrejelzéshez szükséges információkat a számvitel szolgáltatja, ily módon közvetlenül hozzájárul a vállalkozást érintő döntésekhez. A számvitelt úgy is tekinthetjük, mint egy szolgáltató tevékenységet, amely kapcsolatot teremt a gazdasági események és a döntéshozók között.

2. ábra: A számviteli rendszer szerepe a döntéshozatalban¹

A kívánt megbízhatóságú előrejelzésekhez azonban nem elegendő az, hogy megfelelőek az alapinformációk, hanem megfelelő módszerek is szükségesek. Ugyancsak fontos az eredmények megfelelő értelmezése, mivel a számviteli információs bázis alapján történő előrejelzések segítségével meghozott döntések visszahatnak a számviteli adatszolgáltató tevékenységre, és lehetővé teszik az újabb és újabb előrejelzések módszertanilag legmegfelelőbb formában történő információellátását. A „célzott kiválasztás” az előrejelzés célrendszerének függvényében a rendelkezésre álló adattömeget a számviteli információk csoportosításának megfelelően kiválogatja, illetve speciális értékelési eljárások segítségével minősíti, értékeli az adatokat abból a szempontból, hogy megfelelnek-e a célkitűzéseknek. Vannak tehát olyan számviteli, vagy közvetlenül a számvitelhez kötődő eljárások, módszerek, amelyek képesek adott orientációjú támogatást nyújtani, miért ne lehetne ezeket is kihasználni a válságok előrejelzésével összefüggő modellek megalkotása során? A lehetőség mellett azonban rögzítenünk kell, hogy milyen elméleti alapra helyezve kívánjuk megfogalmazni következtetéseinket. Kézenfekvőnek tűnik, hogy a számviteli alapelvekből induljunk ki.

¹ Pál-Pálné-Nagyné-Eröss-Musinszki-Várkonyiné-Kántor: Számviteli rendszerek, speciális eljárások, Economix Kiadó, Miskolc, 2006. (228. oldal)

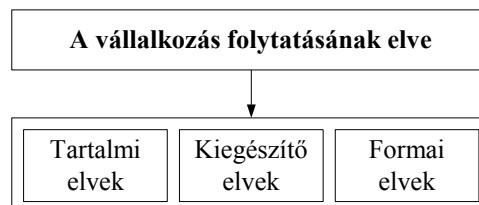
3. ábra Az alapelvek és a válság²

Ez azért is indokolt, mert a számvitelben a nemzetközi gyakorlatban és a hazai előírásokban is folyamatosan megjelenik a valós és hű kép megjelenítésének igénye. Mikor volna erre nagyobb szükségünk mint egy válság időszakában? Mivel az alapelvek keretbe foglalják a számviteli tevékenységet ezért egy vállalkozás működését és a működéssel összefüggő ellenőrzési folyamatokat is alapvetően meghatározzák. Az erre vonatkozó információk birtokában az előrejelzés is keretbe foglalható, a jövőbeni kép ugyancsak az alapelvek által meghatározott lesz.

3. A vállalkozás folytatásának elve a válság időszakában

A számviteli gyakorlat jelenleg az alapelvek rendszerén belül nem fogalmaz meg hierarchikus viszonyokat. Ennek ellenére valós igény és elméletileg is alátámasztható elvárás, hogy a vállalkozás folytatásának elvét külön kezelve a többi elvvel összhangban, de azok elé helyezve ítéljük meg. A magyarországi szabályozás a vállalkozás folytatásának elvét a következő módon határozza meg: „A beszámoló elkészítésekor és a könyvvizetés során abból kell kiindulni, hogy a gazdálkodó a belátható jövőben is fenn tudja tartani működését, folytatni tudja tevékenységét, nem várható a működés beszüntetése vagy bármilyen okból történő jelentős csökkenése.”³

Tágabban értelmezve a számvitel és az előrejelzés kapcsolatát, maga a vállalkozás folytatásának elve is előrejelzési kategóriaként értelmezhető, együtt azokkal a számvitelben használt értékelési elvekkel, eljárásokkal, amelyek kötődnek a jövőbeni, várható eseményekhez.⁴

4. ábra: Az alapelvek rendszere⁵

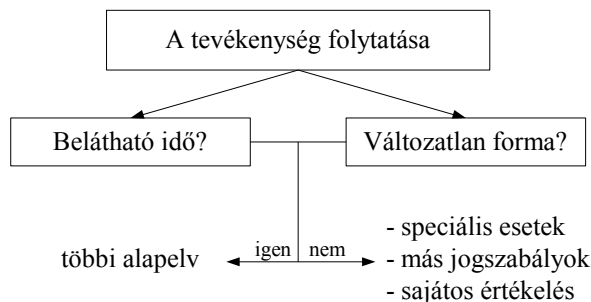
² Dr.Pál Tibor: Bevezetés a számvitelbe, Economix Kiadó, 2009 (202. oldal)

³ Hatályos számviteli tvr. (2000. évi. C tvr.)

⁴ Pál-Pálné-Nagyné-Erőss-Musinszki-Várkonyiné-Kántor: Számviteli rendszerek, speciális eljárások, Economix Kiadó, 2006 (235. oldal)

⁵ Dr.Pál Tibor: Bevezetés a számvitelbe, Economix Kiadó, 2009 (203. oldal)

A két kérdés, amelyet meg kell válaszolnunk ezen elvvel összefüggésben, jól jellemzi azt a szempontrendszert, amely alapján egy vállalkozást – akár egy válság időszakában is – meg kell vizsgálnunk. Az egyik kérdés arra irányul, hogy belátható ideig fenn tudja-e tartani tevékenységét az adott társaság, vagy tevékenységének befejezésére kényszerül.

5. ábra: A vállalkozás folytatásának elve a válság idején⁶

A belátható időt a vállalkozás tevékenységi köre, nagyságrendje, környezete és még több más tényező is determinálhatja. Beszámolási rendszerünk a tartósság követelményének egy naptári éves időszakára utalva és az üzleti év fogalmát is sok esetben ehhez igazítva a belátható idő kérdéskörében alapvetően kevés információt nyújt számunkra, ha egy üzleti folyamat dinamikáját kívánjuk külső szemlélőként megítélni. A vállalkozások túlnyomó nagy többségénél a számviteli információs rendszer - kötelező jelleggel - csak évente bocsájt ki jelentéseket, amely dokumentumok azonban elavultnak is tűnhetnek egyes konkrét kérdések vizsgálatánál. Bár év közben a vezetői információs rendszerek segítségével adott cégnagyság felett a folyamatok tesztelhetők, ez azonban magyarországi vállalkozások nagy többségére nem jellemző, illetve értelmezhető. Gondoljuk meg, ennek következtében egy nyilvánosságra hozott számviteli információ a jogszabálynak megfelelő módon és tartalommal történő összeállítás és szabályszerű nyilvánosságra hozás, közzététel esetén is több hónapos késéssel képes információkat közvetíteni a külső szemlélők számára. Bár tudjuk, hogy a számviteli előírások konkrétan megfogalmazznak követelményeket az adott vállalkozási események rögzítésével összefüggésben, - pl. a pénzügyi eszközökkel összefüggő események „haladéktalan” elszámolásának kötelezettsége – ennek ellenére ezek az információk csak abban az esetben érhetőek el, ha a vizsgált információs rendszer részleteibe is betekintést nyerhetünk.

A vállalkozások esetében természetes igényként jelenik meg az előírt információknál részletesebb illetve más dimenziókban is megjeleníthető adatok megismerése, ezek azonban hasonlóképpen nem a külső kontroll számára kerülnek összeállításra. Felmerül a kérdés, hogy egy adott válság előrejelző folyamat illetve információrendszer kezelése esetén elegendő-e az ilyen gyakorlatilag évenkénti beszámolási és közzétételi rendszer használata. Megjegyzendő, hogy az elavult több

⁶ Dr.Pál Tibor: Bevezetés a számvitelbe, Economix Kiadó, 2009 (204. oldal)

évtizeddel ezelőtti magyarországi gyakorlatban – a jelenleg rendelkezésre álló informatikai támogatás nélkül – negyedéves illetve féléves beszámolási kötelezettségek is megjelentek a gazdálkodó szervezetekkel összefüggésben. Természetesen nem lehet összehasonlítani az akkori követelményrendszert a jelenlegi viszonyok esetén megfogalmazható elvárásokkal, de a gyakori információhoz jutás igénye kérdésként fogalmazható meg.

A másik kérdés, amely a vállalkozás folytatásának elve esetén megválaszolendő az, hogy a belátható ideig történő tevékenység-fenntartás viszonylag változatlan formában oldható-e meg? Annak eldöntése, hogy a „viszonylag változatlan forma” a valóságban is megvalósul-e, adott esetben komoly szakmai felkészültséget és külső független szakértő véleményét is igényelheti. A jelenlegi magyarországi helyzetben jól látható, hogy a vállalkozások azon része, amely komoly gondokkal küzd a továbbélés biztosítása okán, igyekszik minden lehetőséget megragadni annak érdekében, hogy tevékenységét folytatni tudja, de – mint láthatjuk ennek az elvnek a megfogalmazásánál – ez kérdéseket indukálhat magának a változatlan formának a megítélésénél.

Az igen-nem válasz mindkét esetben leegyszerűsítettnek tűnik. Az a folyamat, amely során a menedzsment eljut annak eldöntéséig, hogy miként válaszolja meg a kérdést, formálisnak tűnik, holott a vizsgálódás kiterjed mindazon tényezőkre, amelyek a vállalkozás gazdálkodásának hatékonyságát, jövedelmezőségét, vagyoni, pénzügyi helyzetét befolyásolják. A döntés nemcsak statikus, hanem jövőre vonatkozó információkon is kell, hogy alapuljon, mivel a válasz is a jövőre vonatkozik.

4. Könyvvizsgálati attitűdök – a kevesebb több?

A jelenlegi időszakban a könyvvizsgálattal összefüggő vállalkozási kiadásokat – alapvetően helytelenül – csupán adminisztrációs költségeknek minősítve, napirenden van a kérdés, amely azt sugallja, hogy a könyvvizsgálók feladatait csak adott és egyre magasabb szinten működő vállalkozásokra értelmezzék. Nem részletesen elemelve ezt a problémát, csak egy – a témához kapcsolódó - részletét ragadom ki a következők szerint.

Amikor az előrejelzésekre és a válságjelenségek megítélésére koncentrálnunk, akkor annak a vállalkozásokat kívülről figyelő független intézményrendszernek – a könyvvizsgálattal - valós feladataira is figyelemmel kell lennünk, amely adott esetben megfelelő szakmai kompetencia alapján megítéli ezeket a történéseket. A hazai szabályozás – gondoljunk a gazdasági társságokról szóló előírásokra – jelenleg is ruház olyan feladatokat a könyvvizsgálókra, amelyek az előrejelzési feladatok körébe tartoznak. A könyvvizsgálónak a menedzsment a tulajdonosok illetve végső soron a cégbíróság felé is jeleznie kell, amennyiben egy társaság esetében a saját tőke jelentős csökkenése várható. De milyen információk birtokában teheti ezt meg? A kérdésre válaszolva látnunk kell, hogy ez a feladat, illetve ennek szakmailag megfelelő színvonalú teljesítése esetén feltétlenül

kívánatos a könyvvizsgáló és a vizsgált társság szoros, időben is gyakori együttműködése. Amennyiben csak a vállalkozás folytatásának elvénél is hangoztatott kérdéseket vizsgáljuk, akkor is megfogalmazható, hogy a beszámolóban szereplő adatok időbeli rendelkezésre állása alapján meghozott döntések nem felelnek meg a gyors reagálás elvárásainak. Az ilyen folyamatok szakmai megítélése szükségessé teheti a kapcsolat és a kapcsolattartás új formáinak megjelenését is.

5. Megoldási lehetőségek – dokumentációs és szakmai feladatok

A vállalkozások számviteli információs valamint adózási rendszerének vizsgálatakor azok az egyszerűsítések, amelyek már jó ideje elvárásként fogalmazódnak meg, a következő időszakban konkrét tartalmat kell, hogy nyerjenek. Ez nem csupán azért szükséges, hogy – a meghirdetett gazdaságpolitikai céloknak megfelelően - terheket vegyünk le a vállalkozások válláról, hanem azért is, hogy az indokolt előrejelzési igényeknek megfelelni tudjunk.

Az egyszerűsítések fő iránya az események megjelenítése és elszámolása kell, hogy legyen nem pedig a beszámoló és a beszámolási kötelezettség adattartalmának szűkítése. Sőt el kell gondolkoznunk azon, hogy egyszerűsített formában, de gyakrabban és lényeges, nagyságrendileg megítélhető hibáktól mentes üzleti információkhoz gyakrabban hozzá juthassanak az azokat igénylő felhasználók. Ezen információk megítélésénél is biztosítani kell külső kontroll megjelenését a folyamatban.

6. ábra: A számviteli feladatok átrendezése

Ezzel összefüggésben két kérdésre kell majd választ adnunk. Egyrészt, az, hogy nagyságrendeket és a lényegességet hogyan lehetne az elvárt részbeszámolók esetén megfogalmaznunk, másrészt, hogy az így létrehozott információk közzététele is megtörténjen-e vagy a külső szakértőre bízunk annak megítélését, hogy adott véleményezési eljárás alapján beavatkozzon a folyamatokba. Nem kerülhető meg a felelősségvállalás kérdése sem, amely egy újabb – itt nem kidolgozott – kérdéskört vet fel.

A könyvvizsgálók ilyen irányú bevonása esetén a korábban már sokat tárgyalt és mindig komoly vitákat kiváltó dokumentációs elvárás alapos körüljárása is indokolt lehet. A jelenleg meghatározó súllyal szereplő „dokumentum alapú”, tehát a dokumentációs kötelezettségeket rendszerbe (standardba) foglaló eljárás mellett felmerülhet a döntési korlátokat jobban oldó „szakmai kompetencia alapú” megközelítés tartalmi kidolgozása és esetleges bevezetése is. Belátható, hogy egy folyamatos kontroll elvárása esetén a dokumentálás ugyancsak fontos elvárásként

jelenhet meg, de ennek nagyságrendje illetve technikája alapvetően különböző kell, hogy legyen egy adott éves üzleti folyamat időszakonkénti ellenőrzésénél.

Irodalomjegyzék

Pál, T. 2009: Bevezetés a számvitelbe. Economix Kiadó, (202-203-204.o.)

Pál-Pálné-Nagyné-Eröss-Musinszki-Várkonyiné-Kántor: Számviteli rendszerek, speciális eljárások, Economix Kiadó, 2006 (235. oldal)